

ШЫҢ

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди

Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1966 ч.
АПРЕЛЬ
30
СУББОТА
№ 103 (6429)

Өртөз 2 көп.

Эң төлөптиглерни депшидип турар

ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ УЛУСТУҢ БУЗУЛБАС УЛУГ ЧАҢҢЫС ЭВИ ДЕЛГЕРЕЗИН!

Бедик бүзүрелди көргүскөн

Соңгудан мурнун хуралдарына ажылчы чоннар күнүне эрге-чагырганын дээди органынын депутаттарына кандидаттарын чыгарып атып турар. Ол болза совет улустун дээр оолдары болгаш кыстары-дыр.

Хуралдары киржикчилери ССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарына кандидаттар кылдыр атып Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кирилленко, А. Н. Носыгин, А. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Поланский, М. А. Суслев, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест оларын улуг сорул киринишине депшидип турар.

Москвада болгаш Москва областа депутаттар кандидаттар кылдыр ССРЭ-нин МХБ-нин секретары Владимир Яковлевич Павлов, Дубовая аялдуу шилчелдеринин Баттшкан институтунун директору академик Николай Николаевич Боголюбов, Воскресенский химия комбинатынын директору Николай Иванович Дикторев, Красноярск районунун «Ленинский» колхозунун даргазы,

Социалист Бүш-ажылчы Маалым Тихон Сергеевич Прякин, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун кезигүү Климонт Ефремович Ворошилов, Бликиннин кылмад болгаш синтетиктиг волокно комбинатынын ажылчынын Антонина Тимофеевна Шахова оларын депшиткен.

Черемховола Храновск районун эскаватор машинизи Валентин Иннокентьевич Матвеев, Калинин областын Вишней Волке, хөөр-саязын комбинатынын директору Василий Дмитриевич Фролов олар база депшиттирген.

Делегейде баштайгы үжүдүкү-комсомол, Калуга хоорайнын хуудулу хаматчысы Юрий Алексеевич Гагаринин депутатка кандидат кылдыр Калуганын машина тудугжулары депшиткен. А оренинг «Бемеховстрой» трестин тудугжулары №1 тудуг эргелдинин штукатуржулар болгаш малдыларын консомолчу-алыктар бригаданын башыны Ирина Дмитриевна Агееваны боттарынын кандидат кылдыр адынар.

Округтарның соңгудан мурнунун чөвүлел хуралдары

Апрель 28-те Москвага округтар-нын соңгудан мурнунун баштайгы чөвүлел хуралдары болган.

Бауман соңгудан округтун ажылчы чондарынын төлөөлчилери Держинский атыг клубка округтун соңгудан мурнунун чөвүлел хуралына чыгып келген. Краснохолм камвала комбинатынын хей мун кижилги коллективинин мурнунан ол комбинаттын аргакчысы, Социалист Күш-ажылчы Маалым Т. М. Пашова эш Л. И. Брежневтин кандидаттарынын деткиргиче чыгыларын кылтырган.

Хуралга түвө чуталаан өскөлдер Л. И. Брежневтин кандидаттарынын изин-биле деткен.

СРЭ-нин Дээди Совединин Эмилдин Совединин депутаттыга кандидат кылдыр Москва хоорайнын Бауман соңгудан округтун башлыгы чөвүлел хуралына чыгып келген. Ленин Ильич Брежневтин хурал илген.

Ленинградск соңгудан округтун ажылчы чондарынын төлөөл-

чилери В. П. Чалов атыг Култуура бажынынга соңгудан мурнунун чөвүлел хуралына келген. Москва хоорайнын Ленинградск соңгудан округтун башлыгы чөвүлел хуралына чыгып келген. Краснохолм камвала комбинатынын хей мун кижилги коллективинин мурнунан ол комбинаттын аргакчысы, Социалист Күш-ажылчы Маалым Т. М. Пашова эш Л. И. Брежневтин кандидаттарынын деткиргиче чыгыларын кылтырган.

Хуралга түвө чуталаан өскөлдер Л. И. Брежневтин кандидаттарынын изин-биле деткен.

СРЭ-нин Дээди Совединин Эмилдин Совединин депутаттыга кандидат кылдыр Москва хоорайнын Бауман соңгудан округтун башлыгы чөвүлел хуралына чыгып келген. Ленин Ильич Брежневтин хурал илген.

Ленинградск соңгудан округтун ажылчы чондарынын төлөөл-

биле бегүн Кубаньда чаа берген. Азэрбаижа эштер Л. И. Брежнев биле А. Н. Носыгинин СЭКП-ниң Красснагор крайкомунун бири секретары Г. С. Золотухин, край-кууеминин даргазы И. Е. Рязанов, партияның болгаш советтин удуруткучу амылданчылары ут-каан.

Л. И. Брежнев биле А. Н. Носыгин крайның районнарыга чораан. Кореяның районнуң ком-мунист күш-ажылдыг Киров атыг колхозда олар барлыг, кузун чашан кызыл-тастың болгаш ар-байның тарылганын көрүп, хоуу амылдарының чоруп турарын-биле танышкан.

Ташкентинин чонунга дузаламчы

ССРЭ-ниң Кызыл крест бол-гаш Кызыл чартык ай нитилелдер Зелийинин Кууемини комитетинин президиуму Ташкент хоорайның чер шимчээшкенин-ден кычыгаан чонунга дузалан-чы көргүзери-биле 100 муң рубльни бодунуң ашка-хөргүлелеринден ундуруп бээр дугайында шийтирини хүлээп алган.

Пелерге хундулуг атты тывыскан

ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунун 1966 чылдың апрель 27-де Чарлы-биле Тыва АССР-де он болгаш он хей уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерге «Маалым» орденин болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунун Биникин тывыспышкан. «Маалым» деп хундулуг атты тывыскан:

1. Богдан Норкумаева ЛАВАЛА — Зрин районун Ленин атыг колхозунун колхозчузу.
2. Серен Байырова МОНГУША — Чуур районун «Кызыл туң» колхозунун колхозчузу.
3. Саид Ишынбаева ООРЖАННА — Барын-Хемчи районун «Шен-пээр» совхозунун ажылчыны.

Хуусаа бетинде

Москваның улутпур бугурулу-генин коллективтери продуцияны болгаш чутула кылтыларын хей иту-рууун бугуруу талазы-биле 1966 чылдын төрт айларынын планын хуусаа бетинде, апрель 28-те күт-сеткен.

Колхозчулар болгаш тудугжулар депшиткен

ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутаттарына кандидаттар депшител-динге хообаштырган соңгудан мур-нун хуралы Бит-Хем районун «Кы-зыл тараачын» колхозунга бедик көдүрүшкүчү болуп эрктен.

Дээди Советтин Националлар Совединге соңгудан талалы-биле Бит-Хемини № 651 соңгудан округтун-дан депутаттын кандидаттарына ССРЭ-ниң ТБ-ның Политбюро кезигүү Армада Янович Пелешини

болгаш колхоз даргазы, Социалист Бүш-ажылчы Маалым Петр Ва-сильевич Астафьевич депшитер дугайында колхоз даргазынын ораакчысы М. К. Бунаев санал үндүргөн. Ол саналы колхозчулар Я. Т. Голос, С. Г. Боровин, А. М. Боровина болгаш өскөлдер-даа изин-биле деткен.

Хоочун колхозчу Янчат Төлүш хуралга мича-теп чуталаан.

— Шаанда нооп дүжүмтер бис-

ти барлап, чагырып чорут. Ам арат чоннар боттары күтүнген эргелен башлаптыр турар апарган. Төртүнчү саан-хууун шийтирлээни күш-ажылчы кижилерге икегээр апарган даа өөрчүтүп-тур. Петр Васильевични эки билио бис, мича-теп ол бистин изегеливисти шыгыптыр шыгаар.

Москва хоорайнын Октябрьск соңгудан округтун башлыгы чөвүлел хуралына чыгып келген. Краснохолм камвала комбинатынын хей мун кижилги коллективинин мурнунан ол комбинаттын аргакчысы, Социалист Күш-ажылчы Маалым Т. М. Пашова эш Л. И. Брежневтин кандидаттарынын деткиргиче чыгыларын кылтырган.

Хуралга түвө чуталаан өскөлдер Л. И. Брежневтин кандидаттарынын изин-биле деткен.

СРЭ-нин Дээди Совединин Эмилдин Совединин депутаттыга кандидат кылдыр Москва хоорайнын Бауман соңгудан округтун башлыгы чөвүлел хуралына чыгып келген. Ленин Ильич Брежневтин хурал илген.

Ленинградск соңгудан округтун ажылчы чондарынын төлөөл-

Комиссияның хуралы

ССРЭ-ниң Дээди Совединин На-ционаллар Совединге соңгудан тала-лы-биле Кызылдың Чөөн талазы № 646 соңгудан округтун округтун комиссиясынын хуралы бо-луп эрктен. Хуралды комиссиянын даргазы эш П. Шириний айткан.

партияның XXIII съездинин ший-тирлерин ажылчы чоннар амылдар-да ботандырып кийилер уде.

ССРЭ-нин Дээди Совединге соңгудан талалы-биле Кызылдың Чөөн талазы № 646 соңгудан округтун округтун комиссиясынын хуралы бо-луп эрктен. Хуралды комиссиянын даргазы эш П. Шириний айткан.

Округтун соңгудан комиссиясынын ажыл планын башлап, комиссия-нын кезигүүнери соңгудан докумен-тилеринин майыс хевир-биле та-нышкан. Округтун девискээринде он дөрт соңгудан участкалары тургу-тунган болгаш участка соңгудан ко-миссияларынын састады башлаптыр-ган. Соңгучуларын дадызын чет-челеп тургускан, соңгудан участ-каларына чогуур хуусааында бүт-күлтиг көрүлдеинге азырынче ху-рал кичээттейн улаандырган.

Байырлалга күш-ажылчы белектер

Каз-Хемини «Тиилелге» колхозун-да часын хоуу амылдары калбарып эргелген. Артедийки таражылары эр-те чажар тараа култураларынын чажылганын кирипкенер. Механи-затор болгаш таражылар бири хунда баштайгы 200 гектар шөлге кызыл-тасты чашкан.

Чоонку хунериниң иштинде Ча-даан хоорайның туугулары ий клубту ажылгалга киргенер. Ыч-кагаш ам Чадан автоаңыл-агы-нын чолочулары биле хөмүр даш разрезинин ажылчыныры май ба-йырларынын утулга көмзөөлөрүн чаа клубтарга эрттирелер.

Хаванта 472 гектар чер чардыган. Механизаторлар Алексей Хоалыг, Сат Себен-Доржу, Олар Маалыр-оол, Степан Кара-Сал, Куулар Сереп часын ажылдык мурнакчылар. Монгуш Халга уурткан 15 киши составыг зөөн Бедир-Бажынын тараа шөлү-нү хараганын көпүшкөөн, шөлду сугарарын үргүчүлүп турарлар. Монгуш Балганга уурткан база-ла ындыг зөөн Чайгал-Алаантың шөл-деринде амылдап турар.

«Тыва даг-дугу» комбинаттыг ийгиңи элчээзин тудуунда амылдап турар Кумугет Наалар-оолдун даш-чылар, бетончиктер бригадасы моск-вачыларын, ленинградчыларын

үлгери-биле амылдааш, тудуг мате-риалдарын кампап алып талалы-биле чедишкенин болган. Коммунист күш-ажылчы ол бригадасы апрель-диң бугурууге планын хуусааындан беш хонук бурнгаар доозупкан. Ту-дугжулар ам май айның үлүүнде амылдап турарлар.

«Барлык» совхозтун Биникитиг-Хая сүт-бараан фермазының кол-лективин беш чылдың дөрт айында 200 тонна сүтү саап алып тургаш, ону апрель 25-те 219 тонна кылдыр куу-сеткен. 165 тонна сүт курунге са-тылган. Куулар Долгар, Александр Хертеп, Куулар Хажыт мурнакчы саанчылар болуп үнгенер.

Үнген депутаттарның орунга Дүргенниң № 73 соңгудан округун болгаш Чаа-Хөлдүн № 94 соңгудан округун талалы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгудан чорудар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун ЧАРЛЫ

Үнген депутаттар орунга, Дүргенниң № 73 соңгудан округун бол-гаш Чаа-Хөлдүн № 94 соңгудан округун талалы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгудан талалы-биле, 1966 чылдың май 22-де, воскресееде, чо-рулар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун секретары Н. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1966 чылдың апрель 28

МОСКВАНЫҢ КЫЗЫЛ ШӨЛҮ

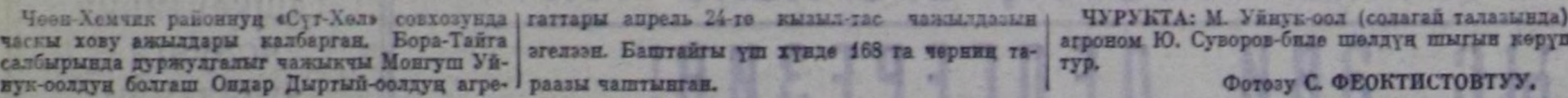
Кремльдин улуг шагы даарта эртен. Кижилерин сорул кирип, оттур ырлаар. Кызыл шөлдүн шимелдезин эртенги хун Кызыл айран өнүкү кылдыр херелдедир. Өндүр чаагай суургаларын баштарында өшпөс кызыл сылдыстар-даа улам чырыр. Мөнгө таңным ышкаш кылдыр чыскаалыпкан Мөнгүнелчек шивилер-даа шинчи кирер.

Баштыңымыс Мавзолейинин баары-биле Парад, чыскаал далай ышкаш чалгып эртер. Бөмбүрээктиң чүрээ болгаш Кызыл шөлге Мөнгөс-даа, Мөнгөс-даа тода көстүр. Сактырмага Саян ажыр көстүп келир. Сайгылаан дег сылдыстары чайнап келир—Москваның Кызыл шөлүн болап келгеш, Могааным-даа, шылааным-даа утундурар Б. ХӨВЕМЕЙ.

Москва бөгү. Кызыл шөл. Фото В. Егоров биле А. Коньковтуу

(СЭТА-ның фотохроникасы)

ӨӨРӨНИП ЭГЕЛЭЭН

Воммунистерин болгаш кижигин эвес активизирингидей-политиктиг билигин бедилгирин кол хевирин—партия чырымышкынны өвүр районда бо өөредиге чылымда мурунку чымырларга бодарга элени эки организа-вастаттыглан. Партия өөредилгесинг системизадыа бөлүмгүн кижилерин билингине болгаш күөзүнгө дүштүр чыгали алдымгын өөредилге чыгын өрткөн үеи бызыткан турар.

Бо өөредилге чылымда район бедискеринге марксизм-ленинизм үндесиниеринг 5 школасын, кий чыл куусалыг политиктиг 8 аге школа-лык чегелер тургускан. оларын чымырчакчылары 120 ажи кижин. По-литиктиг школарга үргүтүч көп өөрөгүн шыдазас, мал ажилдына азы чарак-уазк черлерде ачылдыл, чурта-лан турар коммунистеринг хөй ну-туузу политиктиг аге школасын программасын кемчиле-биле азы болгун билинчир илгер-херге-биле үштүтүр бот-өөредилгеже хаара түт-түгунан. Оларын өөредилгесинге практиктик дуза чедирип, сүмелерин, бөсөзаларын кылып берип турар шымырлар билингил консультантылар-ын бымыгалаан.

Районда ууртукчу ажилдачкы-ларнын теоретиктиг билин улам бедилерг талазы-биле боттук ажилдар чыгылдыган. СЭКП райкомучу ча-лымда районун партия активингидей чыл куусалыг школасын ачтыл-ган болгаш ол школа өөредилге чы-мынын дүртүгүндө ай сайында өөрө-пил келген. Бо школада районук колхозтарынын, албан организация-ларынын уурутукчулары, партия аге организацияларынын секретарылары, тускай өрткөмчүл болгаш пропаган-дистер—шүптү 30 ажи кижин өөрө-

нип турар. Партия активингидей шко-ласынын программасында партия тургузуу, уаз ажи-агыйнын то-дотарга экономикасы, партиягидей политиктиг болгаш организастыг ажил-дарын методикасы кирип турар.

Бир эвес районга калып-бир туту-ла туралдар азы еске-да массалыг кемчелер болуп, азыа ууртукчу ажилдачкылар чыгын келгир азы-лап аларган болза, мындыг үеи өөрө-дилгеге ачылган турар. Ол өрткө кижилерин катал чымдырдып, ажил-дан чардыктыарын өзөөжөлдүп турар.

Школасын пропагандистерин шил-ли алганы эки. Мында СЭКП райко-мунун секретарылар, еске-да пар-тия, совет ажилдачкылар, кол тус-кай өрткөмчүл ажилдар турар.

Моюу жуурганда кижилер солун бол-гаш идея-теринг талазы-биле бедик денделер артип турар. Школасын дынакчылары өөредилгесинг бо хевирин таарымын турар болгаш чег-ил алган билигдери практиктиг ажил-херекке дузалан турар дээрзин демдөлгө туралар. Школасын док-таамал дынакчыларындан анылга-оон кижилерден бот-өөредилгелер-диг болгаш заңчо өөрөпил туралар боза күөзүндө-биле олуржуп келген.

Өвүр районук партия чырымышкы-нын школалары программала бирги чылда көрдүгүн темаларын апрель эгешинде доозуккан. Ам үеде СЭКП-ниң ХХП сьездининг тогул-тук документаларын өөрөнгө ачтыл-ган.

Бо талазы-биле байтайгыг иигил лекцияларын, илтедистерин СЭКП рай-комунун ажилдачкылары, шымыр

белеткилдег пропагандистер кылы-лаан. ХХП сьездининг материаларын өөрөпил агелзени-биле холбош-тур дымнакчыларын илдепек со-нуургалы улам бедип, материаллар-ын чугаалажын көөрүнгө, семинар кижилердин өрттиреринге идеяй-дик кирижи турар апарган.

Мал ажилдына болгаш еске-да мырак черлерде бот-өөредилге-биле өөрөпил турар коммунистерге дуза-лар консультантылар, пропагандис-терге бөлүктү кирижикчилери о ком-мунистерге байтайгы тайлыбырлар-ын, бөсөзаларын кылып берип турар.

Сьезд материалдарын партия чыры-мышкынын четкинеме өөрөрин-динден аныкта зоовестеризирла бе-лүмгиринде болгаш чоңун күөзү-биле бөлүктөр аайы-биле тургускан тускай бөлүмгире база өөрөпил ту-турар. Чикээ. «Торгалыг» колхозта партком ХХП сьездининг материал-ларын өөрөпи немелде бөлүмгирин кижилерин күөзүн барымдалаап, тус-тус черлерде бөлүк аайы-би-ли тургускулаан. Оларын өөрө-пир ууртук материалдарын 12 шаягы программага дүштүр тур-гускан. Мындыг бөлүмгирин кижилер-дин ууртук өрттирер кылдыр шымырлар билингил пропагандистерин бымыгалаан.

Районук партия чырымышкы-лында бедик мергешилдиг, даанган партиягиде хууалзегин ач сеткилдиг-биле күөсүдиг, кижилерге марксиз-м-ленинизм ханы билигин бөз дөш чүтүктүдү ажилдар турар пропаган-дистер эвөш эвес. Халдагайтыг орту

Партиянын сөзү — бүтү — бул — деген партиячынын болгаш узат өрөөн чүртүвүстүн амыралыгына төгүлүт укук-дузалыг болушунун бар болуп келген. СЭКП-нин XXIII съездинин бистан чүртүвүсүз коммунизмди ийгиликтен материал-техникалык базасын тургузганды чуула башымын кылды төгүлүт документагына хулаеп алган. Тангы айонун ажалчы чоңары партияны XXIII съездинин шийитирилген болгаш эш Н. И. Врежневтичылганы Топ Комитетинин өтсөт дегекчи биту совет узат-биле бир оймөй чуулдугузун көрүп, бүтүрүлө дегип турар болгаш өз шийитирге сөрүк кирген ажалдап туураалар.

СЭКП райком болгаш партия организациялары съездинин материаларына районун ажалчы чоңарымын отууңа таыйлыбырал таныш-марымын талзы-биле ажалчыны съездинин ажитыткан хуунунд эгөөсү чорудуп келген. Съездинин ажитытканын албан организацияларында болгаш колхоз, совхоз-республикамын ажалданган организация-биле амыралын чорутуулан. Съездинин ажитытканын чуулдугуз болгаш ажалчыны чоруп турар үезинде райкомун пропагандала болгаш агитация кылдын колхоз, совхозтар төптеринге пропагандисттерин болгаш агитаторларын болук азы-биле. семинарларын өрттирген. Партия организациялары съездинин материаларын ажалчы чоңарга алам-буру чоруп кепирлер-биле алыштырып туруулар.

Партия чырыдышымынын 27 аге, марксизм-ленинизм үлдесинеринин 10 школаларында болгаш 15 теоретиктик семинарларда съездинин материалдарын өөренип турар болгаш 2—3 кичээлдерин өрттиргилген. Бүтүлө билдиргелерда съезд материалдарынын дегелетенин кылгылаан. 400 ажит агитаторлар, 70 лектеачилер, 52 пропагандалытер съездинин материаларын бүтүлө черлерде таныштырып чоруп туруулар. Съездинин материалдарын, беш чыл панылан Директиваларын районун ажалчы чоңары узат сонуургал-биле таныжып турар болгаш боттарынын чуулашырыга партиянын Топ Комитетинин — ажил-чорудулганын буруну-биле дегип, чуулдугузун турарын илереткен.

Районун колхоз, совхозтарынын ажил-инчилерин съездеги алда болдурган социалисттик хулаагелерин эрестие-биле күтүсүп шыдаанылар. Район күрүнөге сүт саларын квартал планын 166,2 хуу, эт саларын — 395,6 хуу күтүскен. Күрүнөге эт, сүт саларын квартал планын күтүстейин барган чыгыс-даа ажил-агил районда чок болуп туура.

Млангы беш чыл планынын бирги чылынын бирги кварталынын планын сорулгаларын күтүсөдир талзы-биле «Элегес» совхозтун, думжулга станциялары болгаш «Коммунизмни хереди» колхозтун коллективтери өскөрдөн шыдагалаан.

Районун малчыны болгаш механизаторлары съездинин материаларын таныжып тургаш, орта сорул крип, улам эин ажалдарын алдерал, алган социалисттик хулаагелерин белидин туруулар. Районун муракчы хойкулары Оюн Төкөл-оол, Монгуш Дестек, Ховалыг Дымыл болгаш өскөлдөр-за товуу 100 хой бүтүрүчиден 110-дан 120 хураганарын алмын аныткып туруулар. «Тилгел» совхозтун муракчы инек кадарчыну Кужувет Серен инек бүтүрүлөн бызаларын бүтүн менди алмын болгаш съездинин шийитирилген боттарынынын болуңуң тузуу кирерин чуулап турар. Хой-хей механизаторлар часкы хову ажалдарын белик агротехниктиг дөнгөсө чорудурун болгаш беш чыл планынын бирги чылында белик думжууту алым дээс бүтү күштерин салып ажалдарын дүлзөнип туруулар.

Болуп өрткилдөө партия хурадаларына районун коммунистери СЭКП-нин Уставына кирген өскөрдөдери чуулдуг деп көрүп, боттарынын дегтиштикенин илереп турар.

Уртунун бымжы сагылга турумуунга, эки өр-
дөлгөсүнөн авазы дыма-ла өөрчү болгаш чо-
рлаарламыр. Ол номнар номчурунга кончуг ынак,
достуг уезериле солунчу, тооларын авазына
номчон бул. Чоунуч кууеэчиг аалчымы почталы
он бакжыга келген. Чымчык ол хуугу дугалы
онга үнгөн, чанымч тутг азелерин кытпал бу-
диз-биле параван. Зол чак солунчу чак туткан,
ымт-шмөөн чот-ла барган. Шаа ол уеле авазы
сааларын, фермала кылза чогурут ажылын доос-
кан, чанын келген.

— Авай, авай, көрөм, сенн шаңпал каан-ыр.
Бо көрдөн, хамык танылалым уаусту арзында
сөөн алым баша чор!—деп, Зол алтыра каапкан.
Алазы оон лыппашан, чай анык белин четтик-
кени, каралан чока туткухан турда, уруу авазын-
дан куужаттымыкан.

Аалаын тоолары дег өргөзгү, доог чымчак чү-
е кайла болор. Ол заллар чүү-за чүөгө дег-
генде ажы-аш-заа, азы-чем-заа булун турар.

— Бөгүн кайы кире суг саглым, авай?
— Зеттегилди алдан литр аяр чөтпейн барды,
үрүм. Кежжикни оон төмөй болур.

Олар суг дугалыгын аалтымын чугаалажы

Бо чанынг, а Золвы авазынын сааныч ажы-
дынга кончуг ынак, келир уеле оог салгакчы-
заа бода бөрин канчак билер.

Тулун Лопсановна Бүрүнмаса күш-ажыла,
сааныч хулазгөсүнө кызымк, чүткүдүт кижиле-
ринин бирөөн. Оон азы сохузуна узе, харын
районда, республикада сурагылгы. 1964 чылда
бир негке оонаштыр 1750 кп, а орткен чылын
1923 кп сугту сагган. Чылдын-ла бетиктен ху-
лоддөни алыр, оон мазылаа ажыр куусөдир чал-
чыгалыг кижн. Санчыларда ышмак, ынаа баша
20 инек бымжылгатылган. Орткен чылын бири
кварталда бир инектен-не 339 кп сагган бозоа.
Бо чылын 354 кп сугту саап, сохурун саанчы-
ларынун мурнуку олурунча чоруп орад.

«Увч-Хаа» соххөтүн Хайыракан салбары-
нын контролунда саанчыларын тускай көр-
гүзүт сабыразын түтүсүм, ынаа азыгы-меле-
ги, азыгы кижжиден, эгезден демир-орук, само-
лет, ракеткага челир чугала. Оон түнөлдөн ай
сыныза үнүгүрөт азыл турар. Мурнакны саанчы-
мыс Тулун Лопсановна ракеткага олурунча чо-
руп турар.

— Малын ажаллазым болгаш чөмөгүргөзгөн

мәк школарында политехника пропаган-
дизини Донгак Шугур-сол кичээл
бузуун солун кылдыр эрттирип, дү-
зәл материаллар — плакаттар, диа-
фильмдери хей ууда азыгылан тур-
ар болгаш дынмачылар бижилгени
база конспектиларын кылып, немед-
де литератураларын номчуп алга-
турарымыч ул кичээлгэй салып тур-
ар. Чаа-Сутурда пропагандизини эш
В. Шарай-сол кичээлдэр эрттирерин-
ге үсүлчү ыһмачалыгы баеткенип,
тема бузуун мях сайгарын ал тур-
ардан сол кичээлдери болгаш семи-
нарлары солун, хана укта-шынар-
лыг, дынмачыларын илсекпей кир-
жизилгези-биле эртип турар.

Партия өөрөдизегизини школа-
рын удурутуп, пропагандистерге, дын-
маччыларга практикти дууламачы
чедир талазы-биле «Бызыл туку-
Торгалгы» колхозтарда партомнар,
кичи эмгектештер, райсак килизин-
де партия эке организациалары прак-
тикти эки хемчедгери алган.

Бистия партиявыстын төөгүлүг
XXIII сөөдизинини материалларын
политизирдынышкын четкизиине өөр-
енип эгелени-биле холбаштыр, рай-
онунун партия организациалары өчө
улам улук кичээлгейни салыр, про-
пагандистер болгаш дынмачылар
улам күженишкенинги ачылдыр
болгаш өөренир дээрин чууалжон.
Сөөд материалларын өөренип доос-
кан сөөдүлге партия тыдынышкы-
нына түнөө кичээлдэр болуп бол-
гай. Аңа буту тала-биле баеткеди
партия организациаларын, пропаг-
андистер, дынмачылар аман эгелен
чорудары чутуда.

Ч. САЛЧАН.

ташыштыгынын 21 тизмесинен-ненимек түзүлгөн. 10 школаларында болгаш тиктик семинарларда сөөктөрү материалдарын өөрчөтүп жүрүп. 2—3 кичээлдерин эрт. и. Бүтүл-бе библиотекаларда материалдарын даярдаганын. 400 ажы агитаторлар, белгилер, 32 пропагандалыгы материалдарын бүтүрө тааныштырып чоруп түз. Сөөктөсүн материалдарын, планынын Директиваларын ажылып чонлары туту сөз-биле тааныжы турар болгаш чыгууларын партия-Комитетинде ажыл-чорутурунү биле дегип, чыгууларын илеретип.

Түзүлүшү, колхоз, совхозтарынын чыгыры сөөктө биле бол-боо-агылыктуу хуш-агылыгы биле күтөсүн шыдаанар. Күтөсүн сүт сазарынын планын 166,2 хуу, эт — 395,6 хуу күтөсүн. эт, сүт сазарынын квар-мын күтөсүн биле барган чач-агыл-агы районда чок бол.

Биле беш чыл планынын бир-маны бирги кызматын сорулгалары күтөсүн та-е «Элегес» совхозтун, ду-агызымын болгаш «Ком-ин херел» колхозтун кол-ор өскөрдөн шыдаанар.

Районнук малчылары болгаш механизаторлары сөөктөсүн мате-алдарын тааныжып тургаш, ора-сук кырып, улам эки ажылдарын илеретип, алган социалисттик ху-ш-агылыгы бейинип турарлар. Районнук мурнакы хойжугуш Ови Теке-оол, Мовгун Дестек, Хованг Дыткы болгаш өскөлд-за төрүт 100 хой бүтүрүндөн 110-дан 120 хураганарын алдырып айтыпкан турарлар. «Тилгелет» совхозтун мур-нак ийек кадарыны Кукунет Се-рен ийек бүтүрүндөн бызаларын бүтүн мектеп алдырып болгаш сөөктөсүн шийитилерин боттанымынга болонун улауун киргерип чыгуулап турар. Хой-хей механизаторлар чак-кы хову ажылдарын белик агро-тех-никте дегенде чорударын чыгып чак-кы планынын бирги чыгыла-белик жүтүтүп алып даш биту күш-терин салып ажылдарын хуш-агып турарлар.

Болуп эртилген партия хура-аларына районнук комбинистери СЭК-нин Уставына кирип өскөриле-лери чүтүдүп деп көрүп, боттары-нын дегиништин илеретип тувар.

Партия органициалары, проф-белел, комсомол органициалары-биле кагы колхоз, совхозтарын те-теринге болгаш ферма, бригада те-теринге чараштыр кыл кылан кескү агитацияны тургузуунын талазы-биле ажылдарын органициалар чорудуп турарлар. Районда 23 агитко-лективтерде 420 агитаторлар хаара туттунган болгаш 23 агитпунктуларын тургускан. Партия органициаларынын сорулгалар болга агитко-лективтерин ажылдына уагурунун эккиндип, агитаторларын ажы-лын контролдап, аларга тодарай даалгаларын берип, боттуу дузыны сорулга чегинери болуп.

Партия органициалары сөөктөсүн материалдарын тааныштырып биле хобашкан агитас-массаны ажылдары районнук мурнда ту-рар сорулгалар-биле хобаштырып, беш чыл планынын бирги чыгылын планын сорулгаларын долдуу бол-гаш ажыр күтөсүндөгү районнук ажылы чонларынын күжүн мобили-лициастар ужурут.

Районнук партия органициала-рынын ам үдөс эн чыгула сорулга-рынын бирөөс болгаш СЭК-нин XIII сөөктөсүн материалдарын кижж бүтүрүнө чедирип, ону ажы-чы чонларын ханын-биле билген турарын хандырып болуп турар.

С. ХИРЛИГ-ОЛ,
СЭКП Танды райкомунун секретары.

Партия организациалары, профсоюзлар, комсомол организациилары-биле калы колхоз, совхозтарын тоңтеринге болгаш ферма, бригада тоңтеринге чаштырып ачылган кескү агитацианы туругазынын талалы-биле ачылганын организастап чоруду турарлар. Районда 23 агитколлективтерде 420 агитаторлар хаара туттуган болгаш 23 агитпунктуларны тургускан. Партия организациаларынын сорулгазы болза агитколлективтерин ачылгына удуртууга чыгындан, агитаторларынын ачылгын контролдап, олarga тодарай даалгаларын берип, боттут дузаны олarga чедирери болур.

Партия организациалары сээдин материалларын таныштырыныла холбашкан агитас-массалык ачыллары районун мурунда турар сорулгалар-биле холбаштырып, беш чыккы планнын бирги чыллыны планын соругаларын долдур болгаш ажыр кууседирине районун ачылчы чоннарын куужун мобилизастар учурт.

Районун партия организациаларынын ач челе ач чугула сорулгаларын бирээс болза СЭБП-нин XXII сээдинизин материалдарын кижэ бутурун чедирип, ону ачылчы чоннарын ханызы-биле биген турары хандылары болуп турар.

С. ХИРЛИГ-ОЛ,
СЭБП Таанды райкомунун
секретары.

Республиканың тараз шөлдеринде чаксы ажил-иштин фронттары хун келген тутум улам калбарып турар. Каа-Хем районун «Шиледе» колхозуну механикаторлары шык базырымышкын болгаш чер аңдарыныш шалымкын чоруду турар. Шык базырымышкыныга Оло Чыңыл-сол, чер аңдарытагына Сергей Ови, дандан Яковлев, Алексей Санаров олар ажи аңылдан келер. Владимир Борбаддыга батпактан техника септер-тскай зверо тарыла болгаш чажыла агартаттынын кутул чок аңылдарын хандырып келген. Ол зверо-тскай ваянчакчылары Борбай-сол Санаа, Илюкентий Хам-тскай, тохарь Георгий Борков олар боттарынын аңы-тскай үе-шатын бодайын кызымак аңылдан турарын сүмдөлгөрн өөрүтүп.

«Ленинчи орук» колхозтун тараажылары чаксы та-
лганы база организаствг ателзеш, сугтарылганы, шы-
зырышыкынын эки чорудуп турар. Механизаторлар
аппарат-кол, Сипкин, Середкин, Глушков олар хову
кылдарынын мурнакчылары болуп турар.

П. ПОНОВ.

60 х а р ы н

Чоен-Хемчирайонун «Сут-Хас» совхозунун Бора-
Тайга салбырнын тарааждилары Часын тарылга айма-
гынын хайынчылыктын чорунду турар. Салбырнын Бай-
гаа ховуунда чаштырлагыла 2 трактор агартыла 180
га кымыл-тасты чаштып тараан болгаш 830 га черик
чыгын басырган.

Салбырнын тарааждилары кукуруза болгаш тараа
пелудуе 1095 тонна едекти төккөн. Чалбан-Шым, Уэун
Караган, Даг уюу деп черьерде 50 га черип сугаттарын.

Тараа чаштырлагында амык коммунист Монгун
Уулу-оол, комсомолу Ондар Дмитрий, адырлагыла
Сыргак Дугаар-оол, Ондар Сутгас, Ховалыг Дукур
Ондар чур нормалын доттаамл ажир күөсүлди турар.

М. СЕВЕН

Улау-Хем районун «Күш-ажалдын хостуу» колхоз
Бергалияда 3, Өйлү-Хемде 1 суггарыла ээсепарин
тургускан. Ында 16 колхозчу 405 гектар төрүлө шө-
нү болгон 127 гектар суген кезер төрлөрин суггарган.
Суггарылада Василий Чуруда, Кыргыз Доспан,
Донгак Аракчаа олар хуи нормалын доктамайт
жигер күтүсөдү, муранчыларнын одурунда савадмат
турарлар.

А. ДОНГАК.

Чокта чаа «Шенэзэр» советизм Дең-Терезин салбырынч оюн хойжуузу—Намызбай Дикижикович Оормантын 60 харанын таварыштыр салбырынч тыш-мичкериныч болгаш коммулчу-аныялартың ооң-биле хурамылга немиэзин эрттирген.

Мергежилди хойжуңуң кышчыгы амыл-чорудулгазының тайында зоотехник эш Х. К. ырыгар илеткил кылган. Сураг-хожуу Намызбай Дикижиковичниң биографиясы солун. Ооңду шаанда феодалдарга хөлөкчип чоразан. 1931 чылда феодал-арнын херекигизин хазырған онда, революсучу аныяктар эвилениң амылын кылып, а 1931 чылда МЧАЗ, ооң соонда суму дарап тургулаан. Ычнаарга Аартуң Улуг дайынының чыландан сумуда нам комитетин кератарлың, немөч-фашисттиң агригираларын чылча-шааварын дурдери дээр, сумуңуң чоңунуң белентерины чып, улуг амыл-орны кылган.

Дең-Терезинге «Совет Тываның чылы» колхозту организастап, рузгар талзы-биле ол улуг ыялдарны кылып, чаа колхоз-таргазының ораалчытынга туткан, колхозту быктыктарга дээр иделпейкил амылдаан.

Намызбай Дикижиковичин амы да советхотуң улуг-да, биче-а кикилери уругуң мактап чулалар. Хой амылын хөгжүдү-үс иделпейкил амылы дээр, улус Москвада улус амыл-агыш дикижикериниң делгелгезинче да чорудуп турган.

Онашнан амылынга кызыкан, дунуң мурунда салдыган согаларын чедип алып дээр чүтүдүлү, күш-аылга ынакшыдыг Намызбай Дикижикович болгаш кыды чурттап чорору эки Ыш-Саар Санматовна олар кол-да, советхоту да бугурулгези-ч иделпейкил кижикчириг аяр өртөктик чүтүдөр-биле бол-ш манталга бижиктери-биле хой да шакинткан.

Намызбай Дикижикович 1959 чылда колхозна 426 баш хунал-ылары аазары-биле хүлөп ал-

ган. Кадарчының күш-аымының түңнели чакы кыргалда үезинде көстүп келген. Чүдү дээрге чап-ан бир хойга онааштыр 1,8 ки дүктү кыргып алган. Дараагында чыл-дан эгелээш-ле 100 баш төрүүр хойга онааштыр 90-дан дээрээ эвес хураганнарны камгалап ал келген.

Соелгу чылдарда хойжуңуң чеди-лан кыргүзүлгери мындыг: 1964 чылда кадылар турганы 362 хойлардан 100 башка онааштыр 95 хураганын ап, хой бүрүзүндө 2,1 ки дүктү кыргып алган. Эрт-кен 1965 чылда кадылар турган-ны 356 хойлардан 100 башка онааштыр 106 хураганын менди камгалап ал, хой бүрүзүндө 2,4 ки дүктү кыргып алган.

Намызбай Дикижикович чамды кадарчыларнык хураган кош-карлары салып туруп бээр чо-рунтарын чизги-биле шүгүмчүлөп турар. Ол дээрге хойларны тартып боозадырынга хөөн чотуң боа-ды-дыр дээр.

Хойдан хой дүктү болгаш хой хураганнарны алыр дээр болза, төрүүр хойларны зооветеринария-нын негелдерин Ызугар тартып боозадылгага сеимс, шыырак кылдыр ажагаш кинери, чакыи кыргылдыны дооскаш-ла ол-ла дараан хойну чууру, чайгалаш-кыны бөдик денгелсэ эрттирер чуутула болур. Ычнагаш хойлар-ның эки амангалгазыдан оларның икистери база хамаарып болур деп малчын чуугалап турар. Ооң-биле кады оларны февралдык 10—20 хүнеринде төрүүр кыл-дыр боозадырып ол амыктыг дээр. Сеимс күштүг хойлар дүк-күр, хураганнар шыырак болур.

Хойжуңуң чеди чыл иштинде хойга амылдап келгеш бугдиге чүүлдериңк эконоимитиг аны-лашын кыргүзүрге дыка солун. Хоочун кадарчы ол аразында 2077 баш хойну өстүргөн азы 89,6 тонна ээтти бугдиге. Ол ээтти рублге шилчидерге—7.705 болуп турар. Ол-ла өйдө 6239 килограмм дүнтү алган, ол белза 14.100 рубль орулга-дыр. Ээттик болгаш дүнтү өртзөн кай-тай санаарга 27.805 рубль болур.

Ол ашча-биле чүүк сөөртү 13 автомашинаны садып ал болур ийик. Ыске талзын ап көргө, үстүндө алдыган дүктен 3.119 кижиңик адегери эш кидис иди-терни азы 4160 кижи недер ностом материалын кылып болур.

Чаа беш чыл планының баш-тайгы чылыгың бири көартала-лаан Намызбай Дикижикович 318 хойлардан 320 хураган-ны бүрүнү-биле менди доорутуруп алган. Кыштаглаашың эки өрт-кен. Хойжуңуң кады чурттап чо-руру эки Ышү-Саар Санматовна база мал амылынга ур чылда бе-дик кыргүзүлгери амылдап келген. Ол дугайын СЭП Ба-рың-Хемчик райкомунуң болгаш райкусоимун Хүндүлө бижиги-биле ону шаңнааны херечилеп турар.

Умурамышың болуп турда, күш-аылга ынакшыдыг ол өг-бүлениң элеринге советхотуң ди-рекция чериниң өртөктик белек-терин кол зоотехник эш О. Па-пын тыыткан. Дең-Терезин шко-лазының директору эш С. Сайын-Белек, салбырда херезменер че-вүленин дарагы эш С. Довула болгаш комсомол организаци-яның секретары эш О. Хамыт-ов олар түс-тузунда белектери оларга тыытпышкан, мал амыл-ыга ам-даа чедикишиниң амылдаарын, амылдап-чурттап-лаа кадың-шыырак болурун оларга күзүннөр.

Умурамылга хуралының сонда хоочун хойжуңуң 60 харла-нынга алар болдурган улуг кон-церти Дең-Терезин 8 чыл школа-зыңы башчылар коллектив-биле кады салбырынч аныялтары көргүскөн.

Намызбай Дикижикович ааза чүве чуугалааш, СЭП-ниң XXIII съезди-биле холбаштыр 1966 чылда 100 хойдан 105 хураган-наны камгалап алырын, хой бүрүзүндө 2,5 ки дүктү кыргып алырын хүлээнгеш, салбырда Ты-ва АССР-ниң алдарыг малчыны хойжу эш Монгуш Саймыны бол-гаш база бир сурагыг хойжу эш Оорма Абгааны социалисттик чө-рышка кыргыган.

Х. НЕСТИН.

СЭПН Төс-Хөм райононун пропаганда болгаш агитация килдизи районда агитаторларын пропагандаистерниң белгаш лекторларнык методиктиг семинар-хуралын өрттирген.

Пропагандист р н и ц, агитаторларнык белгаш лекторларнык ажилчы кон ортузунга мурнунда чорудуп келген полит-массалык ажилын тун-

невишаан, партиянык ХХІІІ съездиниң материалдарын моон соңгар пропагандалар талазы-биле оларнык сорулгаларынык дугайында илет-келди СЭПН райононун секретары М. Ш. Артаев кылган. Даразында хуралдык киржикчилери СЭПН обкомунук лекторлар белүүнүк ууртукчу-з А. Ф. Емельяновтуң «Бүгү делегей байдалы-нык дугайында» делге-реңгей лекциязын улуг сөнуургал-биле дык-нааннар.

Агитаторлар, лекторлар, пропагандист че-чен чогаалды агитас-мас-салык ажилга ачылгаларынык аргаларын база чугаалашкан. Бо талазы-биле үнелик саналдарын чогаалчылар С. Б. Бюро-бо С. В. Тамба олар бегген билгаш боттаны-нык чогадычык ажилы-нык, Совет эрге-чагырга-нык 50 чыл оюнга белет-кеп турар планканын чу-гаалашканнар.

Ол семинар-хуралга районда эки амылда-турар иделейлиг лекторларны «Билиг» нити-левлик республика сал-бырынык баштаар чери-шаңнаан.

Д. МИЖИТ.

Уртунун чымык саягыла-чүрүмүзүна, эки өсөлдөргө аялыз мыка-ла өөртү болгач чор-гаарламыр. Ол номнар номчуурунга калчт мынак, хостүг уезериле салынуу. тосалары аязынч номчуу боор. Човуш күзүсчиг алачыны почталы-он бажынга келген. «Чымык» ол хушту дуга-рын ола үгөн, чашын үштүг агеалрын кызыл бу-дук-иле паралап. Зол ча салынуу чаа туткаш, мыт-шмөнч чот-ла барган. Шаа ол узе аязы сааларын, фермала кылаа чогуру аямын дос-как, чанын келген.

— Аяа, аяа, көрөм, сенн шапак каан-дыр. Бо көрдөн, дамык танымын үштүн аразына сөз алын баша чор!— деп, Зол алгара каапкан. Алазы ош лынааша, чак анын беин четтик-пейи, каран чоа туткалап тура, уру аязын-дан кукактамышкан.

Аялын толорун деп өргөлг, хост чымак че-ве кайла боор. Ол толор чүт-заа чүсөсө кел-генде аямы-шн-заа, аш-чм-заа булуи тувар.

— Бугу кайи кире ст саягы, аяа?—

— Итенишпиз алаан дигр арай чөтпейн барды, үрүм. Келжаккн оон көсөй болау.

Олар ст дугагында айтыркн чүтаалаж

бээр чакыт . . . а Золый аязының саяачы ажы-
дамыга кочугут мына, келир уеде оң салгакчымы-
зда болу бегрин калчип калар.

Тулуш Лопсановна Бороновна куш-ажылы
саяачы хуладегизинге кызымак, чутугуду кижи-
леринг бирозы. Оң аям советхозуна эвес, хары
района, республикага сурагылы. 1964 чылда
бир ишекте опаштыр 1750 кг . а эрткин чылым
1923 кг сутту сагган. Чылымна бэлиткен ху-
ладегиз алып, оң мыйаыла ажыр кууселер чак-
чылым кижиги, Саанчыларда микша, мыда болза
20 ишек быжылгатынган. Эрткин чылым бирги
квартада бир инектен-не 339 кг саяа болза
60 чылым 354 кг сутту саап, советтин саанчы-
ларынын мурунук олурбунга чоруп оор.

«Узат-Хаа» советхозтун Хабыракан салбыра-
нын кенторында саанчыларынын тускай ко-
гузуг салбыразын тургусмак, мыда ээмити-меле-
ги, адыгы кижижиди... эгезагем демир-орук, самет,
ракетага чедир чуртаа. Оң туниелер ий-
санынча улугуште алып турар. Мурунчак саанчы-
мыс Тулуш Лопсановна ракеткага олурупкан чо-
руп турар.

— Малайн ажалалынын болгаш чегерилтеде

өзгичелери, анан сагыш чованыр болуру саачы кижиге эне-ко көтүл болуу. Саванын хээнден тээш, буска чымчалар хабыныгарын ферма, механихастааны улуг ужуу-дузгалы болуу. Орто силе холуш силосту, даланын, концентратын никетере берип турар бил. Бо туулдерин кыла буска сүт доралан-на кудулар, ош болжуну ажыла-дуржугаламал хой катар көрүп кедим-деп, ол чеди чыл дургузган саачылаа келген коммунист эш Биринчиаа чутагалал олупар.

Саачы фермага артежик бараш ачылмын алдар, Саалда белен - эес ажил. Мичангыш ала-баш бурунгаар айы белетелат терек. Кочаларынан сугта чүп арыгдар, халатты арыг тургузар кедер, эмиш дошунуу арыгдар чыгып сугтуу болуу. Саалда соонна сугту дужаар, салдан чык-черин арыгыл аштар, Бызалар ажаарына хуу-уе-шакты ундурер, черле кылбас-ла ажил чык.

Партия райкомуну хуралдар залы. Райко-кежигуу эш Биринчиаа алетелечигин чутагалал кичигебейиг дыйнал олтурган. Районун ажил ишчилер партиянын чээрби үшкү сөөлүгүн ажиттылар хунуучу мичунчила кургуче эйт, сүт, сааларынан кизалат паныма эмир куустекер.

эон иштинде болувун совхозу этти үш ка
ажы, сүтү 150 аягы хуу күткүсүгүн дини
өрүп олтурган. Сүтүнү, панын аягы күтсү
нинг мөң күш-аажылуу уду-хуум баса кар
деш түрөин сааныч чоргаарал-биле бозол
лаган.

Түлүш Лопсановна Бюрюмаа хей-ниити
ажылыга иденелгилтерин бирөөн. Хайбар
салбырыны коммунистер сааныча уаг и
геди кыгуулау, буу партия аге, организаци
ны бирөө кижигүгүнө соггаа, аа салбыра
рөзгөнжер чөвүлелин аажылыга бузала
далгалыг. Мурнагыч сааныч район болуш к
Советтин депталааны, партия обкомун кү
гүгүнө соггулау чораз. Угу-Хемиди ком
нистери ону партия райкомун кижигү
сонгааран. Эш Бюрюмаа ону аягыла
ажыла-агыныи профбиле область комитети
плениум кижигү.

Сааныч республикаыл болуш районун Х
дуал салбырагыга каш уаг угген. Ша
биктер болуш ортекти чүтүлө-биле паны
чул чораз. Аназ эртеп чылыи Тыва АССР-
Райи Советинин Президиуму Тыва АССР-

алдарыг малчыны деп атты тырыскан. . .
 . . . Даарта бөгүдөн арык ажылаар
 сорууганы салып алган бистин коллективтеги
 жигитини узул куженишкин-биле демчи
 ругуп турат. Мен бөжүм хумжа коммуни-
 куш-ажымдын шалпычмыз деп бекиз атты
 алыр дөш ораалжым турар мен—деп,
 лааш, кулүмдүтүр.
 . . . Тулун Лопсанога Бүрөкманын д-
 классы уруу Зол авазынын Күш-ажымды
 лааш тук ордө-биле шаптаканын көргөш,
 га каапканы ол чүсө-дир. Чаяктын бекиз
 кып дөшп анча кым өрөөс бөрү, оол с-
 коллективтин кесжигүнеринин, тапшытар
 өнүктүреринин, чоок кижилеринин чыгып, ө-
 кулүт сестери, байыр чедиршишкин бо-
 налып турат берген.
 Тыва АССР-нин алдарыг малчыны деп т-
 лиг аттын эдилетчин Тулун Лопсанога Б-
 маанын хөрөөн чаяктын бекиз шапталга
 чөрүрү аларган. Шаптал анаа тайбү алаш-
 чач-чаз аягы-херектерже ону кылгырмын
 . . . Д. АРАНЧЫ

Угул-Ум байон

КОММУНИСТ-ИЕ
ДУГАЙЫНДА СӨС

Д. МИЖИТ.

Садыг хандырылгасын экижидер

Теп-даа, республика болгаш об-
ласть-даа база район болгаш ха-
нада солунары болгаш ажал-чо-
рулганың В. И. Ленинниң «Солун-
чүгө коллективтиг пропагандист
болгаш коллективтиг агитатор эвес,
харын база коллективтиг организа-
ция болур» деп чугаазын удурутпа
болдурун турарлар. Партия калбак
масса чон-биле солунуң дамчыштыр
арнын көрүп, чугалажып турар.
Бандыг-даа солун, оон иштинде хана
солуну партияның политиказынын
чон иштинге негиздеп чыгып болгаш
салган сорулганың таныштыгы-
зы, ону амырдалга боттандыры-
нын организациязын.

Чокта партияның Тес-Хем райо-
ну пропагандисттерин болгаш агита-
торларын семинарий чымырдаш,
аңаа хана солунарының делгеле-
ни организациястан болгаш оларның
ажалынын талазы-биле доңузалды
кылдырып организациястан. Аңаа бүгү
партия организациялары «Чодураа»
колхозта парком биле Шуурмакта
үлөтүр комбинаттардан аңгыда) шү-
тү киришкенер.

Хана парлагазынын мурунуга тур-
густунган бедик харысчалыг сору-
лганын шыңчы күсүдип турар ха-
на солунар болгаш редакторлар ба-
ры аңаа илерез. «Тес-Хем» совхо-
зта парком секретары эш Сарыглар
биле комсомол комитетинин секрета-
ры эш Артына олар хана парлагазы-
нын ажалын удуруп баштаарын-
че улуг кичээлгеин салып турар
дээрин демдегээр керек. Совхозта
паркомунун органы «Искра» биле
комсомол комитетинин органы «Ан-
нык коммунист» хана солунар бол-
гаш «Комсомолчү прожектор» чо-
гуур ой-шанда үнүп, боттарының
арынарына үеин эргекч чугула
айтырларын болур-чогутуру-биле
чырылып турар. Ол солунарының
үнүлөгү чугула болза, солунуң түгү
болур мурунку чүдүлгени эзелчегил
сорулгаларга дүшүрүп бижип, уду-
рун

бай-оол ол солуну та номчаан, та
чок. Бир эвес оларымчылыг секре-
тарь болза, ол солуну шүтү уду-
рун бай турган. Тес-Хемниң бүдү-
рүлгө эргелинде партия эке органи-
зациязынын органы «Производствен-
ники» хана солунуң ийги дугаары
хөлүн эртер куду деңгелег үнгөн. Со-
лунда кирген үш материалдарның
ийниси солундардан алган бүтү-эви-
лел чергенин чүдүлгери, а чүтлө 15
оңуртүгү чүдүлү бир автор бижээн.
Эргеледе дээл болгаш ортумак эр-
темин калдыг ажалдыктары чок
дээр. Иччалыг-даа шак ыңгыт куду
деңгелег хана солуну олар үндү-
рүп, өзү барымдалып, кылган ажи-
мыс дөш, «Бирээ» деп санын тус-
кай черде демдегелер алганар.

Самгалдай ортумак школаның
партия эке организациязынын ор-
ганы «Учитель» хана солун эске ар-
жунурагу үлгөр-чакыткы көрүстү-
жүрүп турган. Иччалыг-даа оң үн-
дүргөн айы, хуу-даа билимнес, ду-
гаары-даа чок болганын чөгөткөн бо-
лган. Солунуң ол номеринде дөрт ма-
териал кирген, оларның ужу эргегил
сорулгалар, а чүтлө чыгызы автор
биле көрөспөндөчү болган.

Районда партия организациязынын
«Кооператор» хана солунуң ийме-
леси каас боордан башка, үндүрүл-
гени дыка куду деңгелег. Коллектив
амыралындан алган үш көрөспөндө-
чүлгени авторларынын аты-
ры салбаан. Солунда хос черлер ды-
ка бар. Материал азырааңаа не боор,
печта хаарлаан улаттып чыраш,
алзан чери оң-биле доңурун каан.
Оң ийи райкумкол коллективинин
«Советский работник», райсан ки-
лидинин «Финансист» деп хана со-
лундарында база-ла кижик макар-
чүе чок.

Демдегиле кирген хана солунары-
ның ажалы-биле таныжып көргө,
ханакарларның солун ажалына
калба-биле киришпей турары ба-
рык солун бургузунде көстүр бол-
гон. Бир чугула чүе солунуң дөштөн

Тес-Хем районун хергелекчилер
ниитилели аш-чеге болгаш херге-
лел барааннарына чонун негеделе-
рин кууседир талазы-биле эртерен
чыдарла элээн ажалдары кылган.
Бараан саарылгасы эртерен чыдарла
56 хуу, оон иштинде ниитинин чөм-
ненилге чери 85 хуу эскен.

Чонга аш-чөм болгаш үлөтүр
барааннары салар көвүдүлгөн. 1965
чылда муң ажыг аңы-бүрү марказ-
ның иштактары, хеп чүр 52, дээр-
ныр 131 машиналарын, 58 радио-
приемниктерин, хой саныг сооду-
чуларын, чалаг-тергелерин, мото-
циклдерин болгаш башка чик ма-
шиналарын саткан. Бо болза чонун
амырал байдалынын экижи, олар-
ның ортулазынын өзү турарын хе-
режлеп турар факт-тыр. Тес-Хем
районун колхозунда болгаш совхо-
зунда «Москвич» деп чик машина-
лар ийек болгаш хой каларызын-
даа, ферма ажалдыкчызын-даа көрүп
болур.

Иччалыг-даа райпо баштаар чери
чонун өзүп турар негеделин, олар-
нын барааннары хергелекчилерин
өзөрин көрбөс болгаш бо талазы-биле
четпес ажалдан келген. Эртерен чы-
лын бараан саарылганын планын
96 хуу, оон иштинде ниитинин чөм-
ненилге черинин саарылга планын 89
хуу хуусеткен. Оруда планы чүтлө
35 хуу болган. Моон кол чыдаа-
нын болза, салдыгын чаа, мурунчкы
аргаларын негиздеп, эртерен чы-
лыдан турарында. Салдыгылар
ажыл шактын барымдалава, ботта-
рының турары-биле ажалдар, чам-
дыг барааннары үзүктелдирер чо-
руктар хей. Эртерен чылын магази-
н

нер 149 хун хаагып турган. Ол хүн-
дерде магазинер ажалдан болза 42
мун рубльди саарып болур турган.
Самгалдай суурда ажал-агыл ба-
рааннары садыглар магазинде чам-
дык савадар, керосин, стол, санды
эвэн ышкаш барааннар үртүтү чок
турар. Оон салдыгызы О. Өнермаз
магазинин үртүтү хаагып тургу-
зуп, ажал шактын барымдалавайн
турла, райпо баштаар чери калды-
гын хемчег албайн келген. Мындыг
таварыгалар Белдир-Арыг, Ак-Эрик,
Берт-Дар магазинеринде база бар.

Райпода тускай өртек бүхталтери
бар хереле-де барааннарының өртек-
тери магазинерде аңы-бүрү. Лааза-
да консервирлен инек элдинин өр-
таа бир магазинде 79 копейк, эске ма-
газинде 91 копейк. Кытта бугура-
рында? Мындыг таварыгалар болган:
эртерен күзүп бедеткел конторазы ха-
ван элдин райпога аккеп берген.
Ону ийи деңге үлөш, ийи магазин-
ге кирип, оон өртөн кым-даа док-
таатпаан. Иччалыг салдыгылар
боттары өртөн доктааткан. Бир ма-
газинге 95 копейк, эскезинге 85
копейк салып турган.

Өртөн чиктеткен магазинге кирип
барааннарың өртө, калган бир
салдыгын калашкан соода, эртер
өртөндө улагы бээр таварыгалар үр-
түтүчү болуп келген. Шак ыңгыт та-
варыгалар болганын 5 мун
рубльди үндүр бижир ужура тавары-
шкан. Эртерен чылын өрө-самчы-
лап 16 таварыгалары болган.

Амгы үеде өрө-самчылап ийи
түтү 60 мун рубль четкен. Ону бол-
дурбас төлөдө, материалдыг чүдүл-
гени харымдар ажалга кадрларын

шилип алыр ажалды бедик деңгелег
тургузар керек. Эртерен чылын райпо
баштаар черинин даргазы эш Шы-
рышкын контора чаныга клавовка
кылдырткан, салдыг организациястан
луртуну аргаан чок, шаараш, хир-
лиг, доврастыг черге-де куланың
чамдык продуктуларын салдыгып
агелээн. Аңаа ажалдан турган Л. Сан-
чай 1600 рубльдин дугадалыг кыл-
ган. Ол клавовканың өртөс 800
рубль, ыңаага 2400 рубль райпога
каража болган.

Магазинерде дерип тургузары-
биле 1964 чылда аккелген 1700 рубль-
дин дериглери ам 2 чыл иштинде аш-
тыгаа чытканыдан чартык-чамдын
чидип, ол-чакка урелген. Ам ону
чүтө үндүр бижирин аркан. Райпо-
нун удуруткучлары моон мурунда
хлебтин шынар чогун, печка бага-
зында деп «шампал» турган. Чокта
чаа печканы кылган, хлебтин бы-
жырган шынары ам-даа багай. Ма-
газинерге сүтү доктаамал садар
болгаш хлебти Чодураа, Ак-Эрик
суурларга үртүтүчү сөөртүр дээр ай-
тырталар ам-даа шиптирлеттинмээн.

Райпо баштаар черинин удурутк-
чулары эштер Шырышкын, Сат олар
чүтө үндүр бижирин аркан. Райпо-
нун удуруткучлары моон мурунда
хлебтин шынар чогун, печка бага-
зында деп «шампал» турган. Чокта
чаа печканы кылган, хлебтин бы-
жырган шынары ам-даа багай. Ма-
газинерге сүтү доктаамал садар
болгаш хлебти Чодураа, Ак-Эрик
суурларга үртүтүчү сөөртүр дээр ай-
тырталар ам-даа шиптирлеттинмээн.

Салдыг ажалдыктары удурутк
хергелел барааннарына чонун не-
геделин дээр өөренип көр деп
XXIII съездинин Директиваларына
айтылган болбай. Ол сорулганы ажи-
ралга боттандырып салдыгын
тускай эртеринилеринин ажалындан
хамааржыр.

Н. МАНАА.

ХООРАЙ, СУУРЛАР ЧААГАЙЖЫДЫЛГАЗЫ-
СОВЕТТЕРНИҢ ЧУГУЛА ХЕРЭЭ

Таарымчалыг болдурур

Кызыл чаагайжыды туттунуп, ча-
агыл кудумчулар нежеки турары
кымга өөрүнүчү эвес боор. Иччалыг-
даа хоорайның чаагайжыдыга чери
оруктары, кудумчуларын кылдыра,
автотранспортун, ылангыя автобу-
старын шимчээшкенин барымдала-
лавай, чамдык кудумчуларын кы-
заа, кудумчулар бедирлерин машина
эргине таарышпас кылдыр кылды
турары хомданачт.

Бондуктор болганында Кызыл-
дың кудумчуларына чоруп, автобу-
стун шимчээшкенин дыка шалтык-
тыг оруктарын, эр, турар черлерин
көрүп келди. Шак мындыг байдал-
дар оозал-олакты-даа болдурун ту-
рар. Хей чүе чугалаалай, маңаа
чангыс-ла чикетки номучуларга
сорулгалар болаан мен. «Восток»
кинотеатрын мурунда Ажылчын
болгаш Найрал кудумчуларын бед-
ирлешкен чери автобустарың док-
таар чери ол. Чүе дээр хоорай-
ның пассажирлер аргыжар машина-
ларының шимчээшкенин таарыш-
тыр диспетчер мында, автобустар
манаа чыгып келир. Диспетчер ба-
жының чанында бичи шалчүтөш-
ти машина дола бээр, ол шал асфаль-
тылаттынчаан, дескилеттинмээн. Ча-
нын хар эрп чыдыра, чалын чат
чагганда машина чоруй албас ма-
гаш болур, а кааң үелерде чүт-да
күзүбөс доозун болур. Бо чорук
машиналарының техниктиг байдалы-
га багай салдарын чедирп, аргы-

Негээр өйү келген

Барым-Хемчик районда Аксы-
Барлык суур мурунда чыдарла
шапкыны-биле туттунуп, чамдык
чаагайжыдыга ажалдары чорутту-
луп турган. Чурттакчыларын саны
чыл бүрү көзүдөп, салбарың
ажыл-агыл элээн саймаран көлгөн.
Ыччалыг Аксы-Барлык көдө Со-
вет, «Барлык» совхозтун дирекция-
ын болгаш партия, профсоюз ор-
ганизацияларының талазындан сөө-
лү үеде суурну чаагайжыдынызе
сагыш салбайн турар.

Каш чыл бургузуп туткан ту-
дугларың септелгенин кылбайн
келгенге чедир чуртталга бакыларын,
школа, интернат, эмгелге чери, ма-
газин болгаш өске-даа тудуглар ур-
елди, басмырал, Херим-нажалыг
тудуг барык чок болган. Суурну
чаагайжыдылар, чуртталга бакына-
рынын, албан черлеринин септел-
генин чорудуп, нежеки тудук кылды
дугайында айттыр хурдаларга
улаа-дараа тургустуруп келе-даа,
аңаа чугаа болуп келген.

Чурттакты чон суурну погаанчи-
дар талазы-биле чыл-чылда-ла улуг
күштү үндүрүп турар. Кылган ажал
түннел чок, тараан мыштар курган,
нажалга чок болганы-биле мал үрөп
келген. Чурттактыг черлерин чаа-

С. ТАМБА, журналист.

Технологутг картаны
тургузар

Бир гектар ажалыг черге азы көдө ажал-агыл культуларын
ның бир центер дүжүңгө оңаштыр эң эвэс материалдарын
болгаш ашк-херелгенин чарыдап турган, эң хей дүжүтү ажал-
агыллар амыр ужурап дээрин СЭП-нин XXIII съездине оңаш-
лап демдегелер турган. Бо сорулганы чезип алырыга шын тургу-
стунган технологутг карта улуг ужу-дүжүлгө болур ужурут.

Бистин республикада дыка хей ажал-агыллар, оларның кол аг-
рономнары технологутг картаны аңы-бүрү культулар алай-биле,
бадылаттыңан төлөвилдерин болгаш нормаларын ажалдан, баа
боттарында бар турар техниканы күжүн санал тургаш, чалдын че-
езинде тургузуп ал турза-даа, оон соонда чакы хову ажалдары
чоокшунан азы эгелей бөөрге, технологутг карталарга көрүңгөн
бүтү чарыгдаларын көрөйи азы тоовай баргаш, аңаа кара тура-
мыла эскерилгенин кылды, чакы хову ажалдарын колчунда
план чокка чорула бээр чүдүлөр бар.

Шын тургустунган технологутг карта ажал-агылның шын орга-
низаастарында, бар техникала экономика талазы-биле ажалыг аг-
регаторын тургузарыга, ажал чок ажал чарыгдаларын үндүр-
бениге улуг дүжүлгө. Технологутг карталар колчунда хову ажалы-
нын планы болуп турар. Чүе дээр аңаа дараазында чүдүлгени
кириген турар: чери бедеткөрүннелер агелээн, дүжүтү алмырты
чедир кылдыр ажалдар; кылдыр ажалдарың хемчээли; тус-тус
ажалдарын кылды хуусаалары; агрегаторларын составы; хуңе азы
эзелдеге чорудар ажалдарың хемчээли; бүгү чарыгдаларын дөрт
чарыгдаларын хемчээли.

Кылдып чорудар ажалдарың хемчээлин тодаралдыра. Бригадала
чезени тарымынын, бир гектардан амыр дүжүтүн база ийи дү-
жүтүн хемчээлдерин барымдалап турган, агрохемиктиг хемчег-
лери шыңгыны барымдалап боттандырыр. Кылыр ажалдарың ху-
сааларын айттып каарлар дээрге чакы хову ажалдарын кыска ху-
саада чорударын ханжарар, дүжүтте чыдыр болурун чалдылар.
Амгы үеде чакы хову ажалдары эгелей берген чүе болганда,
технологутг картаны шыңгынын-биле салгыры ажал-агылларга
бөт-үеңи чик продукцияны азырын хандырар дээрин ултас керек.

А. КААДЫР-ООЛ,
көдө ажал-агыл техникумунда башкы.

Колхозчуларын, совхоз ажалчыларын болгаш ажалчы,
албан-халкчыларын хуузада инек малын канчаар ажаап ту-
дурга хамаарышкан айтырларын харымалп бээрин «Сүт-Хол»
совхозтун Ишкын салбарында эш Монгуш Чатып-оол редакци-
дан дилээн. Оон саган айтырларынга ветеринария эртеренин-
ниң кандидатты эш П. Кызыл-оолдун бизээн харымаларын моон
адаанда паралаан.

Айтыр: Колхозчуларын, сов-
хозтар ажалчыларын, албан-
халкчыларын болгаш өске-даа ха-
маалдарын хуузада ажаллап ту-
рар инек малы бугурукчу бугалар
чедипшенинден баш оларга тарып
бооздыр арганы ажаллавайн тура-
рындан чыдын-ла хей инектер кы-
зыр турар. Чижээ, эртерен чылын
«Сүт-Хол» совхозтун Ишкын салба-
рында чонун хууза инектеринин
хей кезин кызыр болган. Мычанга
мону болдурбанын калды ар-
галары барыл баа хууза инектерге
тарып бооздыр арганы канчаар
ажыллап болуру?

Хары: Эш Монгуш Чатып-оол-
дун салып турар айтыры элээн чү-
гүла болгаш мынал-ла улуг кичээл-
гейин салып айтыр болур ужурут.

Республикада амгы үеде бар 165
мун ажал инек малын 58 мун хи-
рел чончүп хууза малы болур. Саар
инектер совхозтарда 15 мун, колхоз-
тарда 18,8 мун, а хууза инектер
28 мун баш. Бо санардан азыра,
республикада бүгү инектеринин 30
ажыг хууза кижилеринин хууза
инектери боор турар. Ийи инектер
Чөөн-Хемчик районда 12 мун, Бай-
Тайгала 7,5 мун, Улуг-Хемде 6,7
мун баш кире. Оларын дараазында
Танды. Барым-Хемчик районнар
кирер.

Иччалыг хуузада бугалар азы-
рап турар өрөгелер барык-ла чок.

Оон аңгыда, чамдык хоорайлар-
да, чижээ, Кызылда, Ак-Довуракта
хуу инектерин калат-хавымды, че-
мин хандырып организациястан чору-
да «Эштежиге эвиледи» дээр бед-
гумешкек организация бар.

Ол организация мал тарып бооза-
дыр, шипиндер, азырларга уду-
р хемчеглериң база чорудуп турар.
Моон ап көргө, колхозтарын, сов-
хозтарын салдырлар төптеринге ба-
за, ажалчын суурларга бо ажал-
ды организастап чорударынын арга-
лары бар. Оон аңгыда, ийи төп-
терде хуузада инектиг чон боттары
дүжүтүп турган, суула эдержилге
кирип урелиг бугаларын ийи
күш-биле салдып ал болур. Оларын
азырал, ажалгазынын чарыгдала-
рын шүптү деңге төлээр апар.

Колхозтар болгаш совхозтар төп-
теринден чоруг, ырак черлерде мал
малдан чоругу малчыларын инекте-
рин буга-биле хандырар айтыр
элээн нарин болуп турар. Ийи
малчыларын инектери сезонунг,
колчунда-ла март-апрель айларда
түрүр чачында хевээр артып ту-
рар чүе төлөдө, оларга тарып боо-
задылганы азы суула эдержилген
май-июнь айларда хари улаа ор-
ганаастыг чорударынын аргазы база
бар.

Бо үеде бүгү инектерин тааржыр
чок черлеринге тарып бооздыр
пунктулар чаныга болуп турган,
тарыл боозалдыга кирип чугу-
ла. Кожал-хевээр чоругу 30—40 хө-
не инектерин бир бугу аалар аразы-
нда бир урелиг буганы салдып ал бо-
лунуң аргазы база бар. Бо ажалды
чиччаар организастаар болза, инек

болган. МЭЗ АТА-ның
коллективинге СЭП Ты-
ваа обкомунун, Тыва
АССР-нин Министрлер
Күнүн, тонна-километр
эрттеринин болгаш күш-
ажалдыг бугурукчулун
бедиринин планнарын
чедипшенин күүсет-
ке, республиканың ав-
тотранспорт организа-
цияларың аразына
Министрлер Чөвүлөи
болгаш профсоюзлери-
ниң область чөвүлөи

хүлээп алган.
Бугурукчун бедик
көргүзүлгенин чедип
алырыга Иван Фролен-
ко удурткан комсомолчу
аңыларга бригады улуг
үлүгүн кирип турар.
Бригаданың кежиуни-
ри бири кварталдың бу-
дурлуге даалганын че-
дишкенин күүсетке-
нин партияның XXIII
съездинин ажитын-
ган хуңунда рапортаан-

нар. Ол бригаданың ке-
жигуну Прокопий Назан-
цев делегетин ажалчы
чондарының эпитетил
контарыштырылганын ың
хуңу — Май 1-ник ба-
ыралыгга күш-ажыл-
чы белектиг ужурамын,
апрель аягы бугурукчу
планын 161 хуу күүсет-
кен.

ЧУРУНТА: Прокопий
Назанцев эзелчегил рейс-
че үнүлгөн.
Фото А. АИРНИИ.

Хары: Амгы үеде коллективтиг
ажыл-агылларда бызаан төрүтпөр
билек незинден чаргаш, эмскинетеп
азыраар болгаш өске чөмөр бээр,
чамдык ажал-агылларга сагыс инек-
терин тускай болуп тургашкан,
фермалардан келген бызааларын
оларга чалыштырып доктурар ар-
ганы ажаллап турар. Неизден аг-
гылаваан, тускай ажалда, чөмөрлө-
гө кирбөөн бызаа чүтлө эдиргит су-
лу-биле амыдырап, дүргөн доктурп
күш кирбес, бугурук биче, чыпкан
болур. Чүртүк инектеринин деңзи-
нин бичин болур чыдаагыны база
ында. Оон ужурунда бызааны чүтлө
молдурга намы чөдө бөөрге азырап
эгелээр эвес, ону төртүтүгөн ху-
нүдөн эгелеп азыраар чугула. Ал-
а ийизден соңгаар молдурга деп
санаар. Оон соонда 1—1,5 чыл на-
мыг апарганда, оон дигит деңзин
250—320 кг чедер ужурут.

Бызаа намын эрте берген молдур-
галарын кыштадыр норма өзүгар
чөмөргөш, чаксаар саар инектерден
агылап үкөш, олардадыр кадарлар
болза, июль, июль, август, сен-
тябрь — бо дөрт айларын иштин-
де олар дигит деңзинге 100—150
килограммын нежеки, күзүн октябрь,
ноябрь айларда баш бургузун дигит
деңзин 250—300 кг чөдө бээр. Ол
үеде эътке дүжээр болза, күрүнеге-
да, саткан кижилерге-даа ажалыг
болур.

Тускай үсөөн молдургаларын ка-
дар кижини оларын элери де-
нежиң хөдөлөп ал болурун ар-
галары бар. Аңаа көдө Советтерин,
тускай эртеринилерин талазындан
дуулажыр ужурут.

Мындыг чоруну доктаатпас болза,
хуула малдар малчынын ажал ту-
дур колхозтарын, совхозтарын
малдарынын аразыга түрү алгаш,
ниитинин мал чөмөрин чарчалажып
чир ужура таваржыр. Моон ужу-
руда чүтлө чалгыс мынштыг бола
малды эвес, өске-даа хуу малдарын
организастыг кадарарын, аңаа олар-
нын, мал чөмөринин айтырын кол-
хозтарын баштаар черлери, сов-
хозтарын дирекциялары кичээлге
е алаа чогут.

Моон мындыг организас, чалгыс
ай корум-чорум чогун ажаллап
алгаш, ийи-чаңгыс кижилер күрү-
нени азы ийитинин мал чөмөрин
төтөткөп ажаллаар таварыгалар
бар болгай.

